

Monográfia - a mikrotörténetírás eszközeivel.

Eörsi László könyvéről*

Csupán a szakember képes felmérni, hogy a végeredmény, a könyv óriási levéltári és egyéb források kutatása nyomán keletkezett. Ha a szerzőt az elmúlt 5-6 évben elkövetett valamely bűncselekménnyel vádolnák, alibije erős lenne: kutattam és írtam.

* *Eörsi László*: Ferencváros 1956. A kerület fegyveres csoportjai. Budapest, 1956-os Intézet. 1997. 339 p.

Eörsi Lászlónak forrásbőséggel és forráshiánnyal egyaránt meg kellett küzdenie. Am forrásainak kritikai elemzése még ennél is nehezebb feladatot jelenthetett számára; forrásai döntő hányada ugyanis nyomozati, ügyési és jogalkalmazási szakaszban keletkezett. A szerző több helyen is szól erről. Nincsenek illúziói. S arról is sine ira et studio számol be, hogy a megtorlás idején a koncepciók esztétika főként jogalkalmazási szakaszban jelentkezett. A nyomozatiban kevésbé tűnik ez fel. Ez persze némileg könnyítette a forráskritikát, ám a szerzőt attól a legkevésbé sem menthette fel.

Kitűnő könyvet írt Eörsi László 1956-ról. Igaz, adat és információ niagarájából eléggé mozaikszerűen fedhető fel azoknak a kitűnő elemzéseknek a sora, amelyek a szerző kvalitásait bizonyítják. Részletesen bemutatja a különböző IX. kerületi (a Hámán Kató utcai, a Ferepc körüli, a Berzenczey utcai–Ferenc téri, a Tompa–Ráday utcai, s a legrészletesebben a Tűzoltó utcai) fegyveres csoportok tevékenységét megalakulásuktól harci cselekményeiken át megszűnésükig. A 46–48. oldalról pl. a horatiusi „örizgesd 9 évig” jut a recenziens emlékezetébe: érlelt, de nem túlérlelt a szöveg.

A szerzőnek igen jó érzéke van – talán jobb intuícióiról szólni – a személyiségek elemzéséhez, s ennek politikai és nem politikai motívumrendszeréhez sok más között (például Bárány Jánosról és Ozsvát Károlyról a 213. oldalon). E vonatkozásban kifogást talán csak Angyal Istvánt illetően lehetne tenni: történésznek nem lenne szabad ennyire „közel engednie” magához az egyébként valóban karizmatikus egyéniséget. Nem tudott a szerző Angyal István illúzióiról sem szólni, amelyek például november 8-ához és 9-éhez fűződtek (116–117. o.). A történetírásban persze külön kutatási irányt érdemelne már az illúziótörténet. Ezt idáig főként a politikatörténet-írás vállalta magára. E problematikát nyilván szociológusnak, pszichológusnak is elemeznie kellene. A szerző egyébként adatsoraival bizonyítja, ő felismeri és megérti, de valahogy inkább nem ismerteti ezeket az illúziókat.

Az újdonságok közül egyet említünk meg példaként: a Tűzoltó utcai küldöttség véleményalkotását az MSZMP alakuló ülésén. Csongvai Per Olaf ott kijelentette, hogy csoportja támogatni fogja az MSZMP-t, ha a forradalom oldalán a függetlenségért fog harcolni. Felvetette, hogy vissza kellene térni a régi forradalmi jelszóhoz: Minden hatalmat a tanácsoknak! Erre az ülésre Kádár János hívta meg a csoport képviselőit. Kádár János az értekezleten azt mondta, hogy magáénak vallja a forradalmat és mindent el fog követni, hogy a párt is magáénak vallja. Ekkor esett ismét szó Kádár Tűzoltó utcai látogatásáról. A pártvezető ígéretet tett a látogatásra, de erre végül is nem került sor. (84–86. o.)

A recenziens azonban természetesen inkább az ördög ügyvédjének liturgiája kötelezi. Hadtörténészként úgy vélem, hogy a ritkábban lakott térség ellenállási lehetőségei között más modellezés is elképzelhető, mint amit Eörsi László felállít. (11. o.) Amit a szerző ezen az oldalon kifejti, nem pontos a kerület összlakosságát tekintve, bár egyes csoportjaira valóban találó. A tünetek egyébként pl. Újpest bizonyos régióira is érvényesek azzal a megjegyzéssel, hogy mégsem lenne érdemes összehasonlításba bocsátkozni, mert többségben vannak az összehasonlíthatatlan tényezők.

Némi aggályra van a recenzensnek azzal a várostörténeti összefoglalóval kapcsolatban, amely a 12–14. oldalon olvasható. Meggyőződése az, hogy 1956 motívumrendszerre 1948 és 1956 között keresendő, aligha a korábbi időkben. A társadalom többségét mérhetetlen nyomor sújtotta. Alig kapott elemzést eddig a szakirodalomban pl. – hogy egy kisebb súlyúnak látszó kérdést említsünk – a belső vám intézménye, amely az embereket irritálta. Aki leszállt a vonatról, nagyjából olyan vámkezelésnek lett áldozata, amely ma az országhatárokon sem tapasztalható. A motívumrendszerből persze nem hagyhatók el a politikai tényezők, amelyek összefüggésrendszere, döntési mechanizmusuk, társadalmi következményeik nagyjából ismertek.

A recenzensnek talán nem is kellene megjegyeznie, tévedésnek tartja a szerzőnek azt az állítását, hogy „hivatalos történések” már 1957-ben hozzáférhettek a levéltári forrásokhoz. Ez nem csak politikai, hanem iratbegyűjtési, levéltári szempontok alapján is cáfolható. Elég utalni például a megtorlás perirataira, amelyek akkoriban is, a későbbiekben is teljesen ki voltak zárva a kutatásokból.

A szerző nem jogász, ezért nagyobb az affinitása a tényálláshoz, a konkrét eseményekhez, mint a törvényi tényálláshoz. Ám így is kitünő intuícióval ismeri ki magát nemcsak a paragrafusok világában, ezek alkalmazásában is.

Eörsi László írásának „ferencvárosizmusát” enyhítette volna néhány hadtörténeti összehasonlítás (felkelők, egymással intézményesen nem vagy alig együttműködő fegyveres csoportok harca a reguláris erőkkel). Talán az NDK-beli, lengyelországi, csehszlovákiai – korábbi és későbbi – eseménysorral történő összehasonlítás is érdekes lett volna.

Historiográfiai feladatot jelenthetne az egyes fegyveres csoportok Kádár-illúziója (vö. pl. 113. o.), amely nem csupán értelmezhető, de kortársilag érthető is. Amit viszont a szerző a 233. oldalon állít – „valószínűleg Kádárnak nem állt szándékában megtéveszteni a tárgyalófelelt, hanem úgy gondolta, hogy a pártok és a forradalmi erők szocialista szimpátiájú részének egyezsége kellene jutnia. Mindenesetre kedvező benyomást gyakorolt a felkelőküldöttekre” – ellentmondásosnak lesz értékelhető egy mélyebb Kádár-elemzés folyamán.

Még mindig vállalva az ördög ügyvédjére mérteket: hiányzik az összefoglaló értékelés. A szövegben persze fellelhetők értékelések, ám az olvasó helyzetét a szerző megkönnyíthette volna az összegzéssel. Eörsi László könyve kapcsán a recenzens végül tanárként megjegyzi: igen sajnálatos, hogy mai egyetemi hallgatóinak többsége ilyen munkateljesítményre aligha vállalkozna.

Vargyai Gyula